

MIRA JANKOWSKA

W POSZUKIWANIU PRAWDY, CZYLI PO CO NAM ZDROWA NAUKA? Teoria inteligentnego projektu w starciu z teorią Darwina

Szybkie tempo życia, dostęp do nowoczesnych technologii, łatwość przemieszczania się i docierania do najdalszych zakątków globu, długo-wieczność i lepsza jakość życia, poczucie bezpieczeństwa, ogromne możliwości rozwoju – to wszystko efekt poszerzania wiedzy o samym człowieku i rzeczywistości, w jakiej żyje.

Za większością tego typu dóbr materialnych i niematerialnych stoi cała rzesza odkrywców i naukowców, ludzi, którzy rozpoznając zasady funkcjonowania rzeczywistości wprowadzali człowieka i cywilizacje na kolejny, wyższy poziom zrozumienia siebie i rozwoju¹. Jesteśmy ich spadkobiercami, gdyż

MIRA JANKOWSKA – dr teologii; filolog polski i teolog (UMK, UKSW). Absolwentka studiów podyplomowych typu MBA Master in Comunicazione e Marketing w Mediolanie oraz Szkoły Dziennikarskiej tygodnika „Polityka”. Studiowała też Zarządzanie Ludźmi w Firmie w Akademii L. Koźmińskiego oraz psychoterapię w Stowarzyszeniu Psychologów Chrześcijańskich w Warszawie. Dziennikarka i publicystka, autorka audycji radiowych i telewizyjnych. Interesuje się człowiekiem w różnych aspektach jego życia, jego potencjałem twórczym i przemianami wewnętrznymi, przywództwem, przedsiębiorczością i pracą jako zjawiskami oraz formami ekspresji człowieka, także kulturą i cywilizacją. Ostatnimi laty zajmuje się popularyzowaniem wiedzy naukowej i praktycznym wykorzystaniem jej odkryć. Prowadzi vloga www.mirajankowska.pl. Kontakt mj@mirajankowska.pl.

¹ Ciekawą tezę stawia Wojciech Roszkowski pisząc o sposobach podejścia do poznawania rzeczywistości i konsekwencjach z tego wypływających: „W kwestii poznania ludzie dzielą się na tych, którzy wierzą, że wiedzą i tych którzy wiedzą, że wierzą. Ci pierwsi są szczególnie niebezpieczni, gdy aspirują do stworzenia teorii wszystko wyjaśniającej. Dotyczy to zresztą nie tylko «tyranii pewności» ateistów, o której będzie mowa w książce, ale także fanatycznych islamistów, uważających, że przemawiają i działają w imię Boże, nawet zabijając. Podczas gdy ci drudzy sceptycznie podchodzą do wizji rajy na ziemi, ci pierwsi mają skłonność do decydowania, że postęp, sprawiedliwość, ludzkie szczęście lub wola Boża dadzą się zdefiniować i zrealizować przy pomocy polityki lub przemocy. Na końcu rozumowania obu grup znajduje się przekonanie, że mniej lub bardziej wspomniały cel uświęca środki. Totalitaryzm

możemy korzystać z wiedzy, którą inni dla nas odkryli, przebadali, opisali i podali w podręcznikach, z których się uczymy. Możemy z tego wszystkiego swobodnie korzystać.

Uczciwość naukowa

Jakość nauki, jej rzetelność, otwartość na nowe odkrycia i wnioski płynące z badań mają ogromne znaczenie dla jakości życia. Może się bowiem okazać, że pojawią się w naukowym podejściu utarte sposoby myślenia, które nie pozwolą naukom postępować naprzód, a ludzkie przekonania staną się ważniejsze niż fakty i empiria.

Doskonałym przykładem jest tutaj sytuacja Galileusza, Kopernika czy Newtona, którzy zmagali się ze stylem myślenia ówczesnych elit. Może być tak i dzisiaj, jeśli nie weryfikujemy naukowo hipotez czy teorii funkcjonujących w obszarze nauki, także tych usankcjonowanych, jak choćby części tej teorii Darwina, nie wyciągamy wniosków z kolejnych odkryć naukowych, których dostarczają nowe dyscypliny, takie jak np. embriologia czy nauka o genach² i kurczowo trzymamy się rutynowego sposobu myślenia³. Takim

---

komunistyczny był ostatecznym krokiem ku realizacji hasła «człowiek stwarza się sam», podczas gdy totalitaryzm islamistyczny stara się dowieść, że człowiek jest tylko pionkiem w rękę okrutnego Boga. Nie jest ani tak, ani tak. Jeśli świat istnieje, to dlatego, że jest dziełem dobrego Boga, a zło jest tylko głosem sprzeciwu przeciw Niemu. Każde inne tłumaczenie tajemnicy świata i ludzkiej egzystencji prowadzi ostatecznie na manowce. Nie znaczy to oczywiście, że chrześcijaństwo daje gwarancje bezpieczeństwa cywilizacji. Gdyby tak było, to Zachód nie miałby problemów. Barbarzyństwo wojen ani rozmaite formy niesprawiedliwości nie ustały wraz z nastaniem chrześcijaństwa w Europie. W grę wchodziły bowiem nie tyle ambicje jedynej właściwej interpretacji nauki Chrystusa, ale głównie odwieczne ludzkie słabości – żądza władzy, bogactw czy też pycha”. W. Roszkowski, *Roztrzaskane lustro. Upadek cywilizacji zachodniej*, Kraków 2019, s. 19. O wielości cywilizacji pisał Feliks Koneczny. Wyróżnił on m.in. cywilizację turańską. W postawach pewnych ludzi, także nauki, można niekiedy dopatrzeć się analogicznych zachowań co u turańczyków. Wyraża się to choćby w trwaniu przy własnych przekonaniach wbrew faktom i empirycznym odkryciom, co w konsekwencji prowadzi do ignorowania lub niszczenia dokonań innych uczonych. Nie ma to też nic wspólnego z uczciwością naukową i przyczynia się do destrukcji kultury i cywilizacji. Zob. F. Koneczny, *O wielości cywilizacji*, Warszawa 2015.

² A. Myc, *Wzloty i upadki dogmatów naukowych*, <https://wp-projektu.pl/artykuly/teksty-autorskie/wzloty-i-upadki-dogmatow-naukowych/> [05.01.2021].

³ O znaczeniu przypadków w nauce, czyli myślenia niestandardowego, nieprzewidywalnego wspomina w wywiadzie prof. Andrzej Gamian, *Uczony czy naukowiec? Rzecz o pokorze i autorytetach w nauce*, rozmowa z prof. Andrzejem Gamiąnem, biochemikiem dyrektorem Instytutu Immunologii i Terapii Doświadczalnej Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu (3/3).

exemplum jest dziś spór, jaki toczy się między zwolennikami darwinowskiej ewolucji a sympatykami teorii inteligentnego projektu.

Novum, czyli teoria inteligentnego projektu

Teoria inteligentnego projektu (ang. *Intelligent Design*, w skrócie ID) pojawiła się w latach dziewięćdziesiątych XX wieku jako pewna alternatywa między innymi dla teorii ewolucji⁴. Nowe odkrycia zwłaszcza w dziedzinie nauk przyrodniczych coraz precyzyjniej skazywały na słabości ewolucjonizmu. Co ciekawe, jej współcześni prekursorzy początkowo byli zwolennikami teorii Darwina. Dopiero ich wnikliwe studia oraz badania szczególnie w obszarze nowych dziedzin biologii (np. biologii molekularnej) spowodowały krytyczne podejście do tez tego dziwnie nastawionego badacza. Piszą o tym w swoich pracach biolodzy: Michael Denton, Jonathan Wells, Michael J. Behe czy prawnik Philip Johnson, założyciel Ruchu Inteligentnego Projektu.

Obszarem, na którym ID najszerzej się rozwinęła są Stany Zjednoczone. Funkcjonuje tam dzisiaj duży ośrodek naukowy, Discovery Instytut⁵, który zrzesza uczonych różnych dziedzin, zainteresowanych pogłębianiem tej koncepcji. Jonathan Wells, jeden z członków tej instytucji, zwraca uwagę na fakt, że uczeni starający się poznawać rzeczywistość i ją opisywać stosując tę teorię mieszkają i pracują na różnych kontynentach, nie tylko w USA⁶.

Mapa odzwierciedlająca ich lokalizacje jest coraz gęściej naznaczona ich obecnością w różnych częściach świata⁷.

Emisja 7 XII 2020. Cykl podcastów En jak nauka, <https://soundcloud.com/fundacjaenarche/uczony-czy-naukowiec-rzecz-o-pokorze-i-autorytetach-w-nauce> [04.01.2021].

⁴ W Polsce znawcami tej problematyki są uczeni z Uniwersytetu Zielonogórskiego, głównie filozofowie, wśród których najbardziej znaną i uznaną postacią jest prof. Kazimierz Jodkowski, filozof przyrody i nauki, ale także prof. Krzysztof Kilian, prof. Piotr Bylica, dr Dariusz Sagan, dr Grzegorz Malec i in. Uczeni tworzą środowisko naukowe redagujące internetowe czasopismo „Biblioteka Filozoficznych Aspektów Genezy”, <http://www.nauka-a-religia.uz.zgora.pl/index.php/pl/czasopismo> [05.01.2021].

⁵ Discovery Institute, Center for Science and Culture, www.discovery.org [05.01.2021].

⁶ *Stąpanie po kruchym lodzie, czyli co darwinizm ukradł nauce?*, rozmowa z Jonathanem Wellsem, biologiem molekularnym, członkiem Discovery Institute. Cykl podcastów En jak nauka. Emisja 18 V 2020, <https://soundcloud.com/fundacjaenarche/co-darwinizm-ukradl-nauce> [03.01.2021].

⁷ Organizacją, która sprzyja popularyzowaniu nauki i propagowaniu wiedzy na temat ID w Polsce jest Fundacja En Arche. Człowiek – wszechświat – nauka. Fundacja robi to w profesjonalny sposób i z naukowym podejściem. Na swoich stronach internetowych: fundacyjnej www.enarche.pl [05.01.2021] oraz *W poszukiwaniu projektu* www.wp-projektu.pl [05.01.2021]

Teoria ID jest stosowana w wielu dziedzinach naukowych⁸. Projekt, czyli ślady świadomego działania inteligentnych istot, wykrywany jest np. w archeologii, kryptologii. Funkcjonuje też, poszukujący śladów działań inteligentnych, istot program SETI. Obszarem kontrowersyjnym jest przestrzeń nauk przyrodniczych (dalej określanych w tym artykule jako nauki o życiu). Tu trwa coraz bardziej żarliwa dyskusja zwolenników ewolucjonizmu darwinowskiego z teoretykami projektu, a niekiedy ostrej naukowy – niestety nie tylko – spór czy nawet walka.

Krótko o teorii inteligentnego projektu (ID)

Spróbujmy rozwikłać nazwę tej teorii zaczynając od określenia „projekt”. W życiu codziennym z łatwością odróżniamy zaplanowane działanie (projekt), od takiego, które jest przypadkowe i niecelowe. Prosty przykładem może być książka. Każda pozycja książkowa ma swojego autora, który ją wymyślił, zaplanował, napisał i wydał. Nie wnikamy w szczegóły, czy zrobił to samodzielnie, czy przy udziale innych osób. Mamy tu do czynienia z projektem, jakim jest książka oraz projektantem, czyli jej autorem. Innym przykładem projektu, tym razem z obszaru przyrody i sztuki, jest słynna Mount Rushmore, góra w Dakocie Południowej, która odzwierciedla twarze czterech prezydentów Stanów Zjednoczonych⁹.

O ile w przypadku projektu, którym jest pozycja książkowa, nie ma wątpliwości, że jest to działanie zaplanowane i zrealizowane celowo oraz kto jest jego twórcą – człowiek o konkretnym imieniu i nazwisku (bądź autor zbiorowy), o tyle w przypadku Góry Rushmore można by powątpiewać czy powstała ona w sposób naturalny, wyrzeźbiona tak na przykład poprzez siły natury, wiatr i wodę, które wyźłobiły w ten sposób skały, czy też zrobił to

---

organizacja zamieszcza materiały audiowizualne, jak również teksty naukowe oraz popularnonaukowe wyjaśniające zagadnienia dotyczące samej teorii ID, wskazujące na kwestie sporne czy kontrowersyjne, jakie ta teoria wywołuje, jak również materiały krytyczne wobec niej.

⁸ Tu należy zwrócić uwagę na dwie sprawy: 1) „teoria ID” jest nazwą wieloznaczną. Najczęściej, niekoniecznie słusznie, łączona jest z naukami o życiu (część nauk przyrodniczych) i działalnością Discovery Institute. Przy takim rozumieniu tej nazwy nie jest stosowana w większości dziedzin naukowych. Tu posługujemy się tą nazwą w sensie, jaki, przynajmniej w Polsce, nadał jej K. Jodkowski, czyli ogólna teoria wykrywania projektu (więcej o tym na s. 150); 2) o wykrywaniu projektu mówi się m.in. w archeologii, kryptologii, programie SETI. Stosowana jest ona zatem poza sferą nauk o życiu. I poza tym obszarem kontrowersji nie budzi.

⁹ Mount Rushmore, National Park Service, <https://www.nps.gov/moru/index.htm> [05.01.2021].

człowiek używając materiałów wybuchowych i realizując pewien projekt artystyczny oddający podobizny amerykańskich polityków, których twarze znamy z historycznych publikacji. Wiadomo, że zrobili to ludzie. To nie wiatr, woda, słońce, deszcz, mróz ani inne czynniki naturalne wpłynęły na taki kształt tej góry, lecz celowe działanie człowieka.

Ukazany tu w dużym uproszczeniu typ logicznego myślenia i wnioskowania przy rozpoznawaniu projektu wykorzystywany jest w wielu naukach, takich jak kryminalistyka, grafologia, antropologia, paleoantropologia i innych. Zwykle dość łatwo rozpoznajemy projekt, czasem nieco trudniej projektanta: twórcę, autora czy sprawcę (np. w przypadku morderstwa czy katastrofy) danego wydarzenia czy faktu, czyli projektu. Teoria ID, jak podkreślają jej teoretycy z Kazimierzem Jodkowskim na czele, zatem to ogólna teoria rozpoznawania projektu. Sprawdza się jako zasada w różnych naukach.

Kłopoty z projektem i projektantem w naukach przyrodniczych

O ile we wszystkich dziedzinach rozpoznawanie projektu i poszukiwania projektanta są w miarę oczywiste i dzieją się z wykorzystaniem zasad logiki i najnowszych odkryć naukowych i technicznych, o tyle w obszarze nauk o życiu pojawia się pewna trudność. Powodem jest metoda, jaką dziś stosuje się w nauce w sposób powszechny. Od czasów Darwina przyjął się naturalistyczny model myślenia. Znaczy to tyle, że w naukach przyrodniczych wszystkie zjawiska należy tłumaczyć tylko i wyłącznie stosując zasadę naturalizmu metodologicznego. Innymi słowy ewolucjonizm darwinowski zakłada, że aby uznać wyjaśnienie za naukowe nie wolno odwoływać się do przyczyn ponadnaturalnych i celowościowych. Przeczyłoby to bowiem naukowemu podejściu¹⁰.

---

¹⁰ Warto zauważyć, że w nauce dość powszechnie przyjmuje się artyficyalizm. „Artyficyalizm jest jednym z epistemicznych układów odniesienia nauki (obok np. naturalizmu metodologicznego i nadnaturalizmu). Zgodnie z tym ujęciem nauka w swoich wyjaśnieniach obok przyczyn naturalnych może odwoływać się (i często to robi) do przyczyn inteligentnych. Zwolennicy naturalizmu metodologicznego niekonsekwentnie uważają artyficyalizm za akceptowalny np. w archeologii, kryminalistyce i badaniach SETI, ale odrzucają go w biologii i kosmologii, choć ogólne kryteria rozpoznawania projektu we wszystkich tych dyscyplinach są identyczne”. Termin artyficyalizm, W poszukiwaniu projektu, <https://wp-projektu.pl/pojecia-stosowane-w-dyskusjach-na-temat-id/#artyficyalizm-ang-artificialism> [06.01.2021]. Por. K. Kilian, *O jakim artyficyalizmie mówi się w ramach koncepcji epistemicznych układów odniesienia? Polemika z Dariuszem Saganem*, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-12ad4e44-0efe-4a85-9504-e21241d49fcd> [06.01.2021].

W rozumowaniu tym jak dotąd nie widać konfliktu. Problem pojawia się jednak w sytuacji, gdy uczeni posługując się najnowszymi urządzeniami i korzystając z osiągnięć wiedzy naukowej (empirycznej) ostatnich dziesięcioleci właśnie w przestrzeniach przyrodniczych odkrywają takie fenomeny, które określają jako projekt, czyli coś co – używając prostego opisu – nie mogło powstać w sposób naturalistyczny, czyli ewolucyjnie i przypadkowo, ale jako zaplanowana całość, a usunięcie jakiegokolwiek elementu naruszyłoby jej funkcjonalność. Mówi się tu o nieredukowalnej złożoności¹¹. Innymi słowy, nauka posługując się darwinowską dyrektywą naturalizmu metodologicznego nie jest w stanie odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób naturalistycznie i ewolucyjnie taka struktura, obiekt, zjawisko, czyli dany fenomen nieredukowalnie złożony mógł powstać. Najbardziej widać to w naukach przyrodniczych, takich jak mikrobiologia, biologia molekularna, tam, gdzie pojawiają się kwestie najmniejszych cząstek, genów i DNA, czyli mikroświat biologiczny¹².

Sztandarowym przykładem układu nieredukowalnie złożonego jest więc bakterii *e-cola*, którą nosimy w układzie pokarmowym. Otóż okazuje

---

¹¹ Nieredukowalna złożoność to pojęcie Michaela Behego. M.J. Behe, *Czarna skrzynka Darwina. Biochemiczne wyzwanie dla ewolucjonizmu*, Warszawa 2020. Por. B. Bagrowski, *Tajemnice komórki z Michałem Behe – o złotej erze biologii molekularnej i poznawaniu mikrokosmosu komórkowego*, <https://wp-projektu.pl/artykuly/teksty-autorskie/tajemnice-komorki-z-michaelem-behe-o-zlotej-erze-biologii-molekularnej-i-poznawaniu-mikrokosmosu-komorkowego/> [06.01.2021]. K. Jodkowski zwięźle ujmuje naukowe kryteria weryfikujące teorię ID: „Historycznie pierwszym kryterium była zaproponowana przez Michaela Behego nieredukowalna złożoność. Potem w ramach tzw. filtra eksplanacyjnego Williama A. Dembskiego podano ogólniejsze kryterium – wyspecyfikowaną złożoność, która w kategoriach teorii informacji nazywana jest też złożoną wyspecyfikowaną informacją”. K. Jodkowski, *Czym naprawdę jest teoria inteligentnego projektu? Odpowiedź na kiepską analizę blogera „To tylko teoria”*, <https://wp-projektu.pl/artykuly/teksty-autorskie/czym-naprawde-jest-teoria-inteligentnego-projektu-odpowiedz-na-kiepska-analize-blogera-to-tylko-teoria/> [06.01.2021].

¹² Do niedawna uważano na przykład, że aż 95% ludzkiego DNA to tak zwane DNA śmieciowe („odpady” ewolucyjne), a tylko około 5% ma znaczenie dla funkcjonowania organizmu. Odkrycia ostatnich lat udowadniają, że jest to mylny pogląd. Wraz z postępem nauki wiemy, że coraz więcej owego śmieciowego DNA pełni określone biologiczne funkcje. Zob. *Nowe badania podważają wiedzę na temat funkcjonowania ludzkiego genomu*, Wspólnotowy Serwis Informacyjny Badań i Rozwoju (CORDIS), <https://cordis.europa.eu/article/id/27851-new-research-challenges-understanding-of-human-genome/pl> [07.01.2021]; *Nature Reviews Genetics – funkcjonalność pseudogenów „przedwcześnie odrzucona”*, Evolution News, <https://wp-projektu.pl/artykuly/przeklady/nature-reviews-genetics-funkcjonalnosc-pseudogenow-przedwcześnie-odrzucona/> [07.01.2021].

się, że owa wić, jak twierdzą uczeni¹³, nie może być wytworem procesów ewolucyjnych, lecz musiała powstała jako całość, czyli jest... projektem. Tu pojawia się ważne i zasadnicze pytanie: skoro jest to projekt, to kto jest jego twórcą. Kto jest autorem tego typu fenomenów w biologii?

Teoria inteligentnego projektu jako koncepcja naukowa – stosowana w tym przypadku do nauk przyrodniczych – na to pytanie nie odpowiada, bo nie jest to jej obszar badawczy. Nie ma do tego narzędzi. Na to pytanie mogą próbować odpowiedzieć inne nauki, jak filozofia czy teologia, ewentualnie nauki z obszaru wiedzy kosmologicznej, gdyż według niektórych badaczy mogłyby to być istoty z pozaziemskich cywilizacji¹⁴. Tymczasem teolog czy człowiek wierzący odpowie, że dla niego jest to Pan Bóg.

Tu pojawia się odrębna kwestia klasyfikacji, czyli podziału nauk. O ile nauki przyrodnicze i stosowana w nich teoria ewolucji nie jest w stanie odpowiedzieć na pytanie, kto jest projektantem, o tyle teologia czy filozofia są predysponowane do tego by takiej odpowiedzi udzielić. One bowiem z racji „materii”, którą się zajmują, stawiają pytania między innymi o genezę, o byt i jego sens, a nie o sposób jego powstawania czy przekształcania się.

Nie o tym jednak jest to rozważanie. Idzie tu bardziej o zwrócenie uwagi na punkt newralgiczny, którym jest stosowanie pewnej metody badawczej, jaką jest metoda naturalistyczna i tłumaczenie nią wszelkich fenomenów (zjawisk, obiektów, struktur itd.), które człowiek chce zbadać. Zdaniem części naukowców jest ona niewystarczająca. Co więcej, powstałe przy jej udziale ustalenia nierzadko okazują się nieprawdziwe lub wręcz rozmiągają się z wynikami nowych badań w dziedzinie nauk przyrodniczych¹⁵. Skoro zatem, jak twierdzą niektórzy uczeni, metoda naturalistyczna jest zawodna, to dlaczego nie sprawdzić innych rozwiązań naukowych, typu teoria ID, które jako koncepcję, rzecz jasna, nadal trzeba rozwijać, testować, weryfikować i falsyfikować?

---

¹³ Mówił na ten temat prof. Michel Behe, biochemik, biolog molekularny i autor koncepcji nieredukowalnej złożoności, w trakcie webinarium pod nazwą *Teoria Inteligentnego Projektu 2020: Granica ewolucji*. Odbyło się ono 17 listopada 2020 roku. Wydarzenie poświęcono promocji polskiego wydania przekładu książki *Granica ewolucji. W poszukiwaniu ograniczeń darwinizmu*, <https://enarche.pl/webinarium-teoria-inteligentnego-projektu-2020/> [05.01.2021].

¹⁴ Na badania na cywilizacjami pozaziemskimi typu Program SETI przeznaczają się poważne środki finansowe. Zob. <https://www.seti.org/> [06.01.2021].

¹⁵ Zob. J. Wells, *Ikony ewolucji. Nauka czy mit?*, Warszawa 2020; tenże, *Zombi-nauka. Jeszcze więcej ikon ewolucji*, Warszawa 2020; M.J. Behe, *Granica ewolucji. W poszukiwaniu ograniczeń darwinizmu*, Warszawa 2020; P.E. Johnson, *Darwin przed sądem*, Warszawa 2020.

Miarka badacza, czyli epistemiczny układ odniesienia

Kazimierz Jodkowski¹⁶ zwraca tu uwagę na ważność tzw. epistemicznych układów odniesienia, czyli na fakt, że każdy naukowiec posługuje się pewnymi założeniami, które stanowią punkt oparcia, odniesienia dla jego badań. Uczony zwraca uwagę, że nie ma obiektywnej metody ani takiej rzeczywistości. Każde ludzkie działanie, także intelektualne, ma swój pierwotny poznawczy schemat, na bazie którego czyni się badania i dokonuje kolejnych odkryć. Tak jak podróżnik-geograf chcący zbadać nieznanne tereny określa wpieryw, co chce opisać: rzeki czy góry, typ ziemi, ludy czy ich sposób życia itd., musi przyjąć pewną „podziałkę”, schemat, który mu posłuży za punkt odniesienia, który będzie swoistą „miarą” tego, co pozna – poznawczy układ odniesienia. Ewolucjonizm darwinowski w pełni akceptuje ten schemat wyjaśniania, który wyznacza epistemiczny układ odniesienia naturalizmu metodologicznego¹⁷.

Teoria inteligentnego projektu, choć nie kwestionuje ewolucjonizmu jako koncepcji opisu procesu rozwojowego organizmów żywych na Ziemi (m.in. pochodzenia od jednego przodka), zwraca uwagę, że w procesach ewolucji istnieją niewytłumaczalne przy zastosowaniu metody naturalistycznej zjawiska czy struktury biologiczne, na przykład te powstałe jako całość (wić bakterii *e-coli*, kaskada krzepnięcia krwi i in.). ID stosuje do ich opisu naukowe narzędzia: kryterium nieredukowalnej złożoności Michela Behego¹⁸ oraz filtr eksplanacyjny Williama A. Dembskiego¹⁹. Innymi słowy, skoro narzędzie Darwina jest tylko układem odniesienia i do tego zawodnym, to logika i rozsadek podpowiadają, że warto byłoby wesprzeć się innymi rozwiązaniami naukowymi.

Niestety, okazuje się – a doświadczyli tego najbardziej teoretycy projektu zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w innych krajach – że opór przed próbą merytorycznej dyskusji, choćby drobnej weryfikacji, a tym bardziej

---

¹⁶ Kazimierz Jodkowski, filozof przyrody i nauki z Uniwersytetu Zielonogórskiego, twórca koncepcji epistemicznych układów odniesienia. Wybitna postać polskiej nauki, twórca szkoły filozoficznej zajmującej się teorią inteligentnego projektu i jej relacją z teorią ewolucji.

¹⁷ Zob. *Nauka na manowcach? Rzecz o epistemicznych układach odniesienia*, rozmowa z prof. Kazimierzem Jodkowskim, filozofem przyrody i nauki z Uniwersytetu Zielonogórskiego, specjalistą w dziedzinie ewolucjonizmu i teorii inteligentnego projektu (4/5). Emisja 04.01.2021. Cykl podcastów En jak nauka <https://wp-projektu.pl/podcasty> [04.01.2021].

¹⁸ D. Sagan, *Teleologiczne wyjaśnienie nieredukowalnej złożoności układów biochemicznych*, <https://www.jstor.org/stable/43408637?seq=1> [04.01.2021].

¹⁹ Tenże, *Filtr eksplanacyjny: wykrywanie inteligentnego projektu na gruncie nauk przyrodniczych*, <https://www.jstor.org/stable/43408835?seq=1> [04.01.2021].

zakwestionowania części teorii Darwina budzi tak duży opór jego zwolenników²⁰, że część uczonych nazywa to „naukowym dżihadem”, w którym bezlitośnie piętnuje się badaczy poddających w wątpliwość niektóre tezy ewolucjonizmu. Tak potraktowana część społeczności uczonych w konsekwencji mówi o ewolucjonizmie jako „naukowej doktrynie religijnej”.

Dogmat naturalizmu naukowego

Podsumujmy ten fragment rozważań. Teorię inteligentnego projektu jako podejście naukowe wykorzystuje się w różnych dziedzinach: w kryminologii, grafologii, archeologii, paleontologii oraz innych. Kwestionowana jest ona jako teoria naukowa w obszarze nauk o życiu. Dlaczego? – ciśnie się pytanie. Dlatego, że tutaj dominuje neodarwinizm, traktowany jako pewnik, jako teoria dominująca. Jak jednak pokazują wyniki najnowszych badań z różnych dziedzin teoria doboru naturalnego i ewolucji jest niespójna, ma wiele niewyjaśnionych czy wręcz niemożliwych do wyjaśnienia także współczesnymi metodami stwierżeń, a nawet – co podkreślają uczeni – posiada sporo zafałszowań czy przeinaczonych faktów²¹. I tak jak to było za czasów Galileusza, Kopernika czy Newtona, część naukowców *a priori* odrzuca teorię inteligentnego projektu, która być może pomogłaby wyjaśnić nieścisłości czy niekonsekwencje teorii Darwina, gdyby chciał ją potraktować poważnie, czyli jak każdą naukową teorię weryfikować, falsyfikować.

Jak już wspomnieliśmy, teoria inteligentnego projektu odkrywa w istniejącej rzeczywistości celowe, zamierzone i zrealizowane działanie, które nazywa projektem, czyli fenomenem powstałym w całości, a nie ewolucyjnie. Skoro zatem – mówią badacze – w istniejącej rzeczywistości rozpoznajemy inteligentne projekty to znaczy, że trzeba by założyć istnienie jakiejś inteligencji, która za tymi projektami stoi. Zaznaczmy w tym miejscu, że w naukach o życiu zwolennicy teorii projektu nie określają tożsamości owego projektanta. Teoria ID nie odpowiada tutaj na to pytanie, gdyż to nie jest jej

---

²⁰ Zob. A. Myc, *Światopoglądowy dżihad. Konflikt między ewolucjonizmem a kreacjonizmem*, cz. 1–2. <https://wp-projektu.pl/artykuly/teksty-autorskie/swiatopogladowy-dzihad-konflikt-miedzy-ewolucjonizmem-a-kreacjonizmem-czesc-1/> [06.01.2021]. Por. też *Naukowy dżihad i lingwistyka stosowana w natarciu*, rozmowa z Dariuszem J. Skotarkiem, lingwistą, tłumaczem tekstów naukowych. Cykl podcastów En jak nauka. Emisja 21.09.2020, <https://soundcloud.com/fundacjaenarche/naukowy-dzihad-i-lingwistyka-stosowana-w-natarciu> [06.01.2021].

²¹ Poświęca temu zagadnieniu swoje książki Jonathan Wells: *Ikony ewolucji oraz Zombie-nauka*.

celem. Tym zagadnieniem mogą i powinny zająć się inne dziedziny nauki, np. teologia czy filozofia. Mogą to być bowiem bogowie, obce cywilizacje czy Bóg chrześcijański.

Zmieścić w szufladzie świat cały

Owo odrzucanie *a priori* teorii ID powoduje, że jednocześnie odrzuca się – i to bez falsyfikowania i weryfikowania – nowe narzędzie badawcze, które mogłoby w dużej mierze wyjaśnić część tez na temat powstania Wszechświata, życia i jego ewoluowania aktualnie niemożliwych do wyjaśnienia. Kłopot tylko w tym, że trzeba byłoby przyjąć możliwość ingerencji owego inteligentnego umysłu spoza naturalnej, przyrodniczej rzeczywistości. A to nie mieści się w metodzie naturalizmu, którą posługuje się teoria Darwina jako metodą badawczą. Innymi słowy, można to porównać do sytuacji, w której próbowalibyśmy wepchnąć badaną przez nas rzeczywistość do szuflady (metoda), ponieważ tą szufladą dysponujemy. A to, że owa rzeczywistość w żaden sposób do niej nie pasuje i nijak się w niej nie mieści, ignorujemy według heglowskiej zasady, że „jeśli teoria nie zgadza się z faktami, to tym gorzej dla faktów”.

O naginaniu i zafałszowywaniu faktów naukowych pisze zresztą Jonathan Wells, ekspert w dziedzinie biologii molekularnej, w swojej książce *Ikony ewolucji. Nauka czy mit?*²². Autor posługując się nowymi odkryciami naukowymi kwestionuje sztandarowe przykłady – owe ikony ewolucji – mające potwierdzić prawdziwość tez Darwina. Pisze między innymi o doświadczeniu Ureya-Millera i słynnej „zupie pierwotnej”, o dziobach zięb z Galapagos, kończynach kręgowców, drzewie życia i pochodzeniu człowieka od małpy. Wells wyłapuje i opisuje błędy i nadużycia naukowe twórcy teorii ewolucji i sympatyków jego myśli. Co gorsza treści te, choć przez naukę zweryfikowane negatywnie, nadal funkcjonują w podręcznikach szkolnych i akademickich. Zatem kolejnym pokoleniom przekazuje się nierzetelną wiedzę²³.

Skutki dziur w nauce

Można zapytać: Dlaczego sposób, w jaki uprawiamy naukę, jest taki ważny? Odpowiedź jest prosta: Dlatego, że nieprawdziwa wiedza ma swo-

²² Wells, *Ikony ewolucji*.

²³ Tą kwestią zajmuje się J. Wells w najnowszej książce *Zombie – nauka*.

je dalekosiężne konsekwencje zarówno w obszarze nauk przyrodniczych, ścisłych, ale także w filozofii, humanistyce czy w naukach społecznych i prawniczych. Przekłada się na każdą dziedzinę życia i ostatecznie modyfikuje wizję człowieka.

Jeśli przyjmiemy, że według teorii Darwina „silniejszy wygrywa” to dalekosiężną konsekwencją mogą być reguły życia społecznego, które propagują tego typu podejście. Zamiast szacunku dla każdego człowieka, także chorego czy słabego, gloryfikuje się tych, którzy mają większą siłę przebicia, silniejsze łokcie, albo są w grupie wpływu społecznego. Tego rodzaju konsekwencje obserwowaliśmy w XX-wiecznych totalitaryzmach, takich jak hitleryzm, stalinizm czy maoizm, ale konsekwencją takiego stylu myślenia jest też eksterminacja chorych czy słabych osób (eugenika, eutanazja, a także aborcja)²⁴.

Rzecz jasna, jest to duży skrót myślowy i daleko posunięte skojarzenia, niemniej mogą one mieć swoje zakotwiczenie w... teorii ewolucji, której zwolennicy nie chcą wziąć pod uwagę naukowych odkryć potwierdzających, że owa ewolucja natrafia na etapy niewytłumaczalne z punktu widzenia naturalnych przeobrażeń życia i że jest tylko jedną z możliwych metod naukowych, choć dziś traktowaną przez część badaczy dość bezkrytycznie, prawie jako absolut czy dogmat. Jest to natomiast do wytłumaczenia wtedy, gdy dopuści się w refleksji naukowej teorię ID i możliwość ingerencji jakiegoś umysłu, który do pewnych stadiów rozwoju życia wprowadził swój projekt²⁵.

Jaki z tego płynąłby wniosek? Taki oto, że może istnieć inteligencja, która mogłaby zdetronizować człowieka z pozycji pana wszechrzeczy i którą człowiek powinien uwzględnić w swoich działaniach, co więcej, której zasady musiałby uznać i uszanować. A wówczas ludzka wolność – w rozumieniu swawola – zostałaby w pewnym sensie ograniczona, czy raczej może odnalazłaby właściwe miejsce. Także takie konsekwencje niesie uznanie w sensie naukowym teorii ID i zdobycie się na rzeczową,

---

²⁴ R. Weikart, *From Darwin to Hitler. Evolutionary Ethics, Eugenics and Racism in Germany* [Od Darwina do Hitlera], London 2004. Zob. też *Przetrwaj i kopuluj, czyli o celu ewolucji*, rozmowa z prof. Adamem Cenią, fizykiem z Instytutu Maszyn Przepływowych Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku. Emisja 14.09.2020. Cykl podcastów En jak nauka <https://soundcloud.com/fundacjaenarche/przetrwaj-i-kopuluj-czyli-o-celu-ewolucji> [06.01.2021].

²⁵ Niewytłumaczalna jest na przykład tak zwana kaskada krzepnięcia krwi czy wicie bakteryjna. Według badaczy oba te fenomeny powstały od razu jako całość (nieredukowalna złożoność), a nie na drodze ewolucji.

merytoryczną dyskusję nad tą koncepcją. Trudno się dziwić, że u części ludzi nauki pojawia się opór.

Zaproszenie do myślenia

Odwaga w poszukiwaniu prawdy, uczciwość w sposobie myślenia, odpowiedzialność za rzetelność uprawiania nauki i nauczania to wartości, którym służyć powinni nie tylko uczeni i badacze, nauczyciele i wychowawcy, ale także tak zwani „zwyczajni ludzie”²⁶. Nie wolno nam się zwalniać z obowiązku i prawa do myślenia. Może to bowiem kosztować nas utratę wolności wewnętrznej, a w konsekwencji zaburzyć zdrowe widzenie rzeczywistości i doprowadzić do utknięcia w klatce fałszywych przekonań, a nawet ideologii. Te warianty ludzkość już przerabiała, zwłaszcza w XX wieku. Oby nigdy więcej do tego nie doszło.

STRESZCZENIE

Teorie naukowe to sposoby (narzędzia), dzięki którym uczeni starają się poznać, zrozumieć i opisywać rzeczywistość. Wyniki nowych odkryć naukowych coraz częściej stawiają pod znakiem zapytania wiodącą dziś koncepcję naukową – teorię ewolucji. Powinno to skłaniać uczonych do krytycznego spojrzenia na fundament, na którym aktualnie stawiany jest gmach naukowej wiedzy.

Poniższe rozważania mają posłużyć zwróceniu uwagi na teorię inteligentnego projektu (ang. *Intelligent Design*, ID), koncepcję naukową, która zarówno wśród naukowców, jak i w powszechnym odbiorze jest w Polsce ciągle zbyt mało znana. Niekiedy traktowana jest w sposób powierzchowny i stereotypowo jako opozycja wobec ewolucjonizmu (zbyt uproszczenie) lub kojarzona z kreacjonizmem (całkowicie błędnie). Nierzetelne informacje i także podejście próbują pozbawić ją statusu naukowości.

Nie jest zadaniem tego artykułu przedstawienie istoty koncepcji ID ani tym bardziej dyskusji, jaka się toczy na gruncie nauki nad jej naukowym

---

²⁶ A. Gamian, światowej sławy biochemik, dyrektor Instytutu Immunologii i Terapii Doświadczalnej Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu, zwraca uwagę na fakt, że uczeni amerykańscy chcąc wywiązać się ze zobowiązań wobec podatkodawców, którzy finansują ich badania, są zobowiązani do takiego przedstawiania swoich prac i dokonań, by szerokie rzesze publiczności i płatników podatków mogły z łatwością zapoznać się i zrozumieć wartość ich działań. Stąd taka popularyzacja nauki i różnorodność prac upowszechniających naukowe dokonania uczonych w USA. Zob. *Uczony czy naukowiec? Rzecz o pokorze i autorytetach w nauce*, rozmowa z Andrzejem Gamianem.

charakterem, a jedynie zwrócenie uwagi na jej istnienie i znaczenie dla pełniejszego i uczciwszego poznawania zagadki świata, w którym funkcjonuje człowiek-misterium.

Chodzi też o przedstawienie, siłą rzeczy w sposób pobieżny, konsekwencji, jakie mogą wywoływać takie bądź inne podejścia naukowe. Nauka bowiem, jej odkrycia i zastosowanie, warunkuje rozwój człowieka, społeczeństwa, kultury, gospodarki, techniki, edukacji, a w konsekwencji ma wpływ na codzienne życie ludzi, na ich świat wartości, decyzje i wybory, na stanowione prawo. Sposób percepcowania rzeczywistości, jej opis poprzez daną koncepcję naukową ostatecznie decyduje o tym, kim staje się człowiek, jak buduje swoje relacje i na co wskazuje jako sens swojej egzystencji. I jest to rzecz o niebagatelnym znaczeniu, gdyż może się zdarzyć, że stosowana wizja naukowa może w konsekwencji człowieczeństwa pozbawiać.

Słowa kluczowe: człowiek, cywilizacja, kultura, nauka, rozwój naukowy, biologia, mikrobiologia, kosmologia, nauki przyrodnicze, teologia, filozofia, teoria ewolucji, neodarwinizm, Intelligent Design, teoria inteligentnego projektu, Discovery Institute, Darwin, Michael Behe, Jonathan Wells, Kazimierz Jodkowski; ikony ewolucji, geny, DNA, śmieciowe DNA, wić bakteryjna, Góra Rushmore, epistemologia, etyka, eugenika, eutanazja, aborcja, totalitaryzm, sens życia.

ABSTRACT

Scientific theories are tools, which aid scientists in their quest for understanding and describing the world. Nowadays, results of new scientific discoveries often question the leading scientific idea – the theory of evolution. This should motivate scientists to take another look at this foundation, upon which the contemporary science has been build.

This article is concerned with presenting the theory of Intelligent Design (ID) – a scientific theory, which is still not recognized in Poland – both among scientists and laymen. Sometimes ID is victim to superficial prejudices, which label it as an opposition for evolutionism (which is a strong simplification) or as a creationist movement (which is utterly wrong). Such insubstantial claims are meant to discredit ID and bereave it of its inherently scientific character.

This point of this work is not to present the ID itself or the ongoing discussion about its scientific character. This article aims to underscore the existence of ID and its meaning for a fuller and healthier understanding of the mystery of the world, within which we exist.

The aim is to briefly present the consequences, which can be caused by given scientific approaches. For science – its achievements and development – condi-

tions the human progress and the development of our society, culture, economy, law, and education; in turn affecting people's everyday lives, their values and decisions. A way of perceiving the reality, its description through the lens of a given scientific theory eventually exerts a strong influence on people – who they become, how they build relations, and what constitutes their purpose of existence. Such influence is of paramount importance, since a given scientific vision of reality could possibly suppress humanity itself.

Key words: Human being, civilisation, culture, science, scientific development, biology, microbiology, cosmology, theology, philosophy; theory of evolution, evolutionism, Neo-Darwinism, Intelligent Design, Discovery Institute; Michael Behe, Jonathan Wells, Kazimierz Jodkowski; icons of evolution, genes, DNA, rubbish DNA, flagellum, Mount Rushmore, epistemology, ethics, eugenics, totalitarianism, purpose of existence.

BIBLIOGRAFIA

- Behe M.J., *Granica ewolucji. W poszukiwaniu ograniczeń darwinizmu*, Warszawa 2020.
- Behe M.J., *Czarna skrzynka Darwina. Biochemiczne wyzwanie dla ewolucjonizmu*, Warszawa 2020.
- Johnson Ph.E., *Darwin przed sądem*, Warszawa 2020.
- Koneczny F., *O wielości cywilizacji*, Warszawa 2015.
- Roszkowski W., *Roztrzaskane lustro. Upadek cywilizacji zachodniej*, Kraków 2019.
- Weikart R., *From Darwin to Hitler. Evolutionary Ethics, Eugenics and Racism in Germany*, London 2004.
- Wells J., *Ikony ewolucji. Nauka czy mit?*, Warszawa 2020.
- Wells J., *Zombi-nauka. Jeszcze więcej ikon ewolucji*, Warszawa 2020.
- Bagrowski B., *Tajemnice komórki z Michaeliem Behe – o złotej erze biologii molekularnej i poznawaniu mikrokosmosu komórkowego*, <https://wp-projektu.pl/artykuly/teksty-autorskie/tajemnice-komorki-z-michaeliem-behe-o-zlotej-erze-biologii-molekularnej-i-poznawaniu-mikrokosmosu-komorkowego/> [06.01.2021].
- „Biblioteka Filozoficznych Aspektów Genezy”, <http://www.nauka-a-religia.uz.zgora.pl/index.php/pl/czasopismo> [05.01.2021].

- Discovery Institute, Center for Science and Culture, www.discovery.org [05.01.2021].
- Fundacja En Arche. Człowiek – wszechświat – nauka, www.enarche.pl [05.01.2021].
- Jodkowski K., *Czym naprawdę jest teoria inteligentnego projektu? Odpowiedź na kiepską analizę blogera „To tylko teoria”*, <https://wp-projektu.pl/artykuly/teksty-autorskie/czym-naprawde-jest-teoria-inteligentnego-projektu-odpowiedz-na-kiepska-analize-blogera-to-tylko-teoria/> [06.01.2021].
- Kilian K., *O jakim artyficyalizmie mówi się w ramach koncepcji epistemicznych układów odniesienia? Polemika z Dariuszem Saganem*, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-12ad4e44-0efe-4a85-9504-e21241d49fcd> [06.01.2021].
- Myc A., *Światopoglądowy dzihad. Konflikt między ewolucjonizmem a kreacjonizmem*, cz. 1–2, <https://wp-projektu.pl/artykuly/teksty-autorskie/swiatopogladowy-dzihad-konflikt-miedzy-ewolucjonizmem-a-kreacjonizmem-czesc-1/> [06.01.2021].
- Myc A., *Wzloty i upadki dogmatów naukowych*, <https://wp-projektu.pl/artykuly/teksty-autorskie/wzloty-i-upadki-dogmatow-naukowych/> [05.01.2021].
- National Park Service, <https://www.nps.gov/moru/index.htm> [05.01.2021].
- Nature Reviews Genetics – funkcjonalność pseudogenów „przedwcześnie odrzucona”*, Evolution News, <https://wp-projektu.pl/artykuly/przeklady/nature-reviews-genetics-funkcjonalnosc-pseudogenow-przedwcześnie-odrzucona/> [07.01.2021].
- Nowe badania podważają wiedzę na temat funkcjonowania ludzkiego genomu*, Wspólnotowy Serwis Informacyjny Badań i Rozwoju (CORDIS), <https://cordis.europa.eu/article/id/27851-new-research-challenges-understanding-of-human-genome/pl> [07.01.2021].
- Program SETI, <https://www.seti.org/> [06.01.2021].
- Sagan D., *Filtr eksplanacyjny: wykrywanie inteligentnego projektu na gruncie nauk przyrodniczych*, <https://www.jstor.org/stable/43408835?seq=1> [04.01.2021].
- Sagan D., *Teleologiczne wyjaśnienie nieredukowalnej złożoności układów biochemicznych*, <https://www.jstor.org/stable/43408637?seq=1> [04.01.2021].
- Teoria Inteligentnego Projektu 2020: Granica ewolucji, webinarium <https://enarche.pl/webinarium-teoria-inteligentnego-projektu-2020/> [05.01.2021].
- W poszukiwaniu projektu, www.wp-projektu.pl [05.01.2021].

Nauka na manowcach? Rzecz o epistemicznych układach odniesienia, rozmowa z prof. Kazimierzem Jodkowskim, filozofem przyrody i nauki z Uniwersytetu Zielonogórskiego, specjalistą w dziedzinie ewolucjonizmu i teorii inteligentnego projektu. Cykl podcastów En jak nauka, <https://wp-projektu.pl/podcasty> [04.01.2021.]

Naukowy dżihad i lingwistyka stosowana w natarciu, rozmowa z Dariuszem J. Skotarkiem, lingwistą, tłumaczem tekstów naukowych. Cykl podcastów En jak nauka, <https://soundcloud.com/fundacjaenarche/naukowy-dzihad-i-lingwistyka-stosowana-w-natarciu> [06.01.2021.]

Przetrwaj i kopuluj, czyli o celu ewolucji, rozmowa z prof. Adamem Cenianem, fizykiem z Instytutu Maszyn Przepływowych Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku. Cykl podcastów En jak nauka, <https://soundcloud.com/fundacjaenarche/przetrwaj-i-kopuluj-czyli-o-celu-ewolucji> [06.01.2021].

Stąpanie po kruchym lodzie, czyli co darwinizm ukradł nauce?, rozmowa z Jonathanem Wellsem, biologiem molekularnym, członkiem Discovery Institute. Cykl podcastów En jak nauka, <https://soundcloud.com/fundacjaenarche/co-darwinizm-ukradl-nauce> [03.01.2021]

Uczony czy naukowiec? Rzecz o pokorze i autorytetach w nauce, rozmowa z prof. Andrzejem Gamianem, biochemikiem dyrektorem Instytutu Immunologii i Terapii Doświadczalnej Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu. Cykl podcastów En jak nauka, <https://soundcloud.com/fundacjaenarche/uczony-czy-naukowiec-rzecz-o-pokorze-i-autorytetach-w-nauce> [04.01.2021].